
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מלכים, נביאים וסופרים: מקורות לתולדות ישראל בתקופת המקרא
- 13102

תאריך עדכון אחרון 03-03-2025

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר אמיתי ברוכי-אונא

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: abaruchi@huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: יום ב' 15:00 - 16:00 חדר 6217

מורי הקורס:
ד"ר איתי ברוכי-אונא

תאור כללי של הקורס:

בבואנו לשחזר את המציאות ההיסטורית בישראל בימי הבית הראשון ובראשית ימי הבית השני, נתונים בידינו – בנוסף על המקרא, שהוא המקור העיקרי – מקורות שונים. בין החשובים שבהם ניתן למנות את המקורות האפיקרפיים, כלומר, מקורות כתובים בני התקופה. מקורות אלה הן תעודות שנכתבו למטרות שונות, ומחבריהם עשו שימוש בסוגות (ז'אנרים) שונות. הם כתובים במגוון טכניקות, ומופיע בהם מגוון הלשונות של המזרח הקדום. מטרות התרגיל הן עריכת היכרות עם המקורות השונים לסוגיהם, התוודעות עם הסוגיות ההיסטוריות שמקורות אלה תורמים להבנתן והקניית כלים מתודולוגיים וביבליוגרפיים למחקר בתחום.

מטרות הקורס:

א. הכרת התקופה, מבנה ומהלכה, סוגיות מרכזיות במחקרה והמקורות הנידונים במסגרתן
ב. הכרת מקורות מסוגים שונים וכלים מתודולוגיים וביבליוגרפיים לעיסוק בהם

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

התלמידים יהיו מסוגלים לקרוא, להבין ולבקר ספרות מחקר על תולדות ישראל בתקופת המקרא ולעשות צעדים ראשונים במחקר עצמאי.

דרישות נוכחות (%) :
100

שיטת ההוראה בקורס: עיון במקורות בליווי מצגת

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

- (1) פתיחה: כנען והמזרח הקדום ערב התקופה הישראלית
- (2) בדיקה מקדימה
- (3) התנ"ך כמקור
- (4) כתובת ישראל' של מרנפתח
- (5) ישראל ופלשתים: שעבוד, התקוממות, שכנות
- (6) כלים שלובים: ישראל וצור בימי דוד, שלמה ועמרי
- (7) כתב, כתיבה וסופרים בכנען ובישראל
- (8) הפילוג וייסוד הפולחן בממלכת ישראל
- (9) מסע שישק לארץ ישראל
- (10) ישראל ומואב בימי בית עומרי
- (11) ישראל ואשור בימי אחאב ויהוא
- (12) מלחמות ישראל וארם במלכים א כ וכב

- (13) ישראל וארם בימי בית עמרי (תל דן)
(14) יש לי מושג: אשרה במקרא
(15) דת ופולחן בישראל בימי בית ראשון
(16) ישראל, ארם ואשור בימי אדד-נררי ג' מלך אשור
(17) הופעת נביאי הכתב ומשנתם
(18) יהודה, ישראל וארם ערב הכיבוש האשורי
(19) הכיבוש האשורי וחורבן ממלכת ישראל
(20) ישראל ויהודה במסגרת האימפריה האשורית
(21) מרידות באשדוד בימי סרגון ב'
(22) מלחמת סנחריב בארץ יהודה: התיאור המקראי
(23) מלחמת סנחריב בארץ יהודה: התיאור האשורי
(25) גלות בבל
(26) הכרזת כורש ושיבת ציון

חומר חובה לקריאה:

- נ' נאמן, 'ההתנחלות בחבלי ההר ובדרום הארץ: תהליך פנימי או חדירה מבחוץ?', עמודים 294-310 מתוך המאמר: 'פרשת 'כיבוש הארץ' בספר יהושע ובמציאות ההיסטורית', נ' נאמן וי' פינקלשטיין (עורכים), מנוודות למלוכה, ירושלים 1990, 284-347
ב' עודד, '1. העדות המקראית והמקורות החיצוניים', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 102-110
נ"מ סרנה, 'המקורות המקראיים לתקופת המלוכה', א מלמט (עורך), ההיסטוריה של עם ישראל: ימי המלוכה-ההיסטוריה מדינית, ירושלים תשמ"ב, 7-20
א' זינגר, 'מצרים, כנענים ופלשתים בתקופת ההתנחלות והשופטים', נ' נאמן וי' פינקלשטיין (עורכים), מנוודות למלוכה, ירושלים 1990, 348-402, בעיקר עמודים 352-355
מ' כוכבי, 'מישור החוף - שלוש תרבויות: כנענית-פיניקית, ת'כרית ופלשתית', ההיסטוריה של ארץ ישראל, כרך ב: ישראל ויהודה בתקופת המקרא (בעריכת י' אפעל), ירושלים תשמ"ב, 28-39; ב' עודד, '2. כינון המלוכה בישראל: שאול', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 110-114
ח"י קצנשטיין, 'פניקיה', אנציקלופדיה מקראית ו, 464-477; ב' עודד, 'שכני ישראל במערב', א' מלמט (עורך), ההיסטוריה של עם ישראל: ימי המלוכה - היסטוריה מדינית, ירושלים תשמ"ב, 152-162 (הפניקים)
ח' משגב, יוסף גרפינקל וסער גנור, 'האוסטרקון מחורבת קיאפה', חידושים בארכיאולוגיה של ירושלים וסביבתה, ג (תש"ע), 111-123
ב' עודד, 'הרקע והסיבות לפילוג הממלכה המאוחדת', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 131-134; ג' סמו, 'עגל הזהב ופולחן העגלים', פרסום מקורי שנכתב עבור אתר מקראנט 2005
ב' עודד, 'א. רחבעם ובית ירבעם, אסא ובית בעשא', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 136-140
י' ליוור, 'מלחמותיו של מישע מלך מואב עם ישראל', חקרי מקרא ומגילות מדבר יהודה, ירושלים תשל"ב, 198-220
ג' גליל, 'היחסים בין אשור לבין ישראל בימי שלמנאסר ג' ושמש-אדד ה'', ישראל ואשור, חיפה תשס"א, 41-26
ב' עודד, 'ב. ישראל ויהודה בימי בית עמרי; יהושפט מלך יהודה', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2:

ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 140–145; (2) נ' נאמן, ג. מקורות ועריכה בספר מלכים לאור ההשוואה עם כתובות המלכים, עמודים 102–108 מתוך המאמר 'עיון היסטורי בספר מלכים לאור כתובות מלכים מן המאה התשיעית לפה"ס', קתדרה 100 (תשס"א), 89–108.

(1) נ' נאמן, 'הכתובת הארמית מתל דן בהארה היסטורית', ארץ-ישראל כו (תשנ"ט), 112–118; (2) ג' גליל, 'הכתובת הארמית מתל דן', צ' טלשיר ואחרים (עורכים) תשורה לשמואל, באר שבע - ירושלים תשס"א, 67–74.

ש' אחיטוב, 'האשרה במקרא ובמקורות האפיקורפיים', בית מקרא מ (תשנ"ה), 331–336.

מ' כוגן, 'ה' ואשרתו: הממצאים המפתיעים בכונתילת עוג'רוד', לא לבדד ישכון, ירושלים תש"ס, 53–59.

(1) ב' עודד, 'ישראל ויהודה בימי בית יהוא', ג. יואש וירבעם מלכי ישראל, ההיסטוריה של ארץ ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 145–152; (2) נ' נאמן, '6. מסעות אדד-ניררי לסוריה והמס שהעלה לו יואש מלך יהודה', עמודים 101–102 מתוך המאמר 'עיון היסטורי בספר מלכים לאור כתובות מלכים מן המאה התשיעית לפה"ס', קתדרה 100 (תשס"א), 89–108.

ב' אופנהיימר, 'נבואה', אנציקלופדיה מקראית, ה (תשכ"ח), 690–732, בעיקר 709–712; י' קויפמן, 'המוסר הסוציאלי כגורם היסטורי-לאומי', תולדות האמונה הישראלית, כרך שלישי - ספר שיש, ירושלים תל-אביב תשכ"ג, עמ' 76–79; י' קויפמן, 'הושע', שם, עמ' 93–146, בעיקר עמודים 121 ו-125; ז' ויסמן, הושע, עולם התנ"ך, תל אביב 1994, 20; מ"ד קאסוטו, 'הושע, ספר', אנציקלופדיה מקראית, ב (תשי"ד), 802–806, בעיקר 805; י' הופמן, ישעיהו, עולם התנ"ך, תל אביב 1994, 12, 13 (הכל מאורגן בקובץ pdf).

ב' עודד, 'ממלכת ישראל מזכריה עד פקח', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 152–153.

ב' עודד, 'מסעות תגלת פלאסר השלישי (745–727 לפני הספירה)', 'הושע בן אלה וחורבן שומרון', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 153–156; (2) ח' תדמור, 'תגלת פלאסר', אנציקלופדיה מקראית ח, 415–430; (3) ג' גליל, 'המצור האחרון - על שומרון ונפילתה של ממלכת ישראל', ב' עודד (עורך), ספר מלכים ב', עולם התנ"ך (תשמ"ג תשמ"ט), 134–138.

י' אפעל, 'השלטון האשורי בארץ ישראל', א' מלמט (עורך), ההיסטוריה של עם ישראל, ימי המלוכה, היסטוריה מדינית, ירושלים תשמ"ב, 191–201.

ח' תדמור, 'מסעותיו של סרגון', עמודים 236–245 מתוך המאמר: 'מסעות המלחמה האשוריים לפלשת', אשור, בבל ויהודה - מחקרים בתולדות המזרח הקדום (בעריכת מ' כוגן), ירושלים תשס"ו, 229–254; י' אפעל, 'סרגון ב', אנציקלופדיה מקראית ה, 1121–1126.

ב' עודד, 'א. ימי חזקיהו ומנשה: תקופת האימפריה האשורית בשיאה', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 156–165; ג' גליל, 'מסע סנחריב למערב בשנת 701 לפה"ס', ישראל ואשור, חיפה תשס"א, 100–111; י' אפעל, 'סנחריב, סנחריב', אנציקלופדיה מקראית ה, 1063–1069.

ח' תדמור, 'מלחמת סנחריב ביהודה: בחינות היסטוריוגרפיות והיסטוריות', אשור, בבל ויהודה - מחקרים בתולדות המזרח הקדום (בעריכת מ' כוגן), ירושלים תשס"ו, 255–274.

ב' עודד, 'מנשה', ב. יאשיהו ויהואחז: תקופת מעבר בארץ-ישראל משלטון אשור לשלטון בבל', ג. שלטון בבל הכשדית על ארץ-ישראל, ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 165–176; א' מלמט, 'א. בסבך מצרים ובבל', ישראל בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ג, 248–259.

י' אפעל, 'גלות בבל', ח' תדמור (עורך), ההיסטוריה של עם ישראל, שיבת ציון - שלטון פרס, ירושלים תשמ"ג, 17–27, 256–258.

ח' תדמור, '2. ימי שיבת ציון', ההיסטוריה של ארץ-ישראל, כרך 2: ישראל ויהודה בתקופת המקרא, ירושלים תשמ"ב, 251–265.

חומר לקריאה נוספת:

ש' אחיטוב, הכתב והמכתב, אסופת כתובות מארץ-ישראל ומממלכות עבר הירדן מימי בית ראשון (ספריית האנציקלופדיה המקראית כא), ירושלים תשס"ה

ג' גליל, 'נספח א: יחסי ישראל - אשור: המקורות האכדיים', ישראל ואשור, חיפה תשס"א, 112-146

מ' כוגן, אסופת כתובות היסטוריות מאשור ובבל: מאות ט-ו לפסה"נ (ספריית האנציקלופדיה המקראית יט), ירושלים תשס"ד

מרכיבי הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 70 %

מטלות הגשה במהלך הסמסטר: תרגילים / עבודות / מבדקים / דוחות / פורום / סימולציה ואחרות
30 %

מידע נוסף / הערות: